

PO TAURAGNŲ DANGUM

Tauragnų krašto bendruomenės laikraštis

2014 vasaris Nr.58

Justinas Marcinkevičius

1989 m. vasario 16-ta

Diena atįstom akim.
Tauta iš kapo pakilus.
Viešpatie, leisk jai atkimt.
Tebūna jos žodžiai kilnūs.

Pašauk ją, pašauk atsities
ir laisvę išskeist – kaip esmę.
Štai mes – ir mūsų tik tiek,
kiek buvom ir kiek esame.

Kiek būsim šioje dienoje
sudygę augimui ir brandai,
ant žemės gyvi ar po ja,
paženklinti lietuviybės randais.

Prie savo kalbos prikalti,
prie istorijos prirakinti.
Žmonės, jūs nekalti.
Jūs tik labai iškankinti.

Bet jau atįstom akim.
Ir kaip vėliava jau – pakilūs.
Lietuva, leisk mums atkimt.
Tebūna mūs polėkiai kilnūs.

**Vasario mėnesio jubiliejai.
Sveikiname!**

75 metai sukanka **Bronislavui Mackevičiui** iš Tauragnų kaimo;

80 metų jubiliejų švenčia **Angelija Šinkūnienė** iš Taurapilio kaimo.

Taip pat sveikiname seniūnijos specialistę **Laimutę Čepukienę**, kuri išrinkta šauniausia „Utenos dienos“ skelbtame savivaldybės tarnautojo konkurse. Ji surinko rekordinį balsų skaičių – net 270.

Kviečiame tauragniškius ir toliau balsuoti už savo krašto žmones.

Tauragniškiei šauniausi!

Nuotrauka iš interneto

Dėmesio!

Kviečiame visus švęsti Vasario 16-ąją!

Vasario 14 dieną 9.00–10.00 val. Tauragnų pradinėje mokykloje ir ikimokyklinėje įstaigoje vyks užsiėmimas „Gražiausios spalvos trys“. Pasipuošę vėliavos spalvos drabužėliais mažieji iš geltonos, žalios ir raudonos spalvų kurs įvairius darbelius.

15 dieną pagrindinės miestelio įstaigos (seniūnija, kultūros namai, ugdymo įstaiga, bendruomenė ir kt.) puoš savo gatvę, panaudodamos geltoną, žalią ir raudoną spalvas.

15 dieną 16 val. visi renkames Kultūros namuose. Kviečiame ateiti pasipuošus bent vienu vėliavos spalvos drabužiu ar detale. Po minėjimo ir Utenos „Žaliaduonių“ teatro spektaklio „Tamsos švyturys“, kuriame vaidina ir mūsų seniūnas Alvydas Danauskas bei socialinė darbuotoja Inga Motiejūnienė, iš vėliavėlių visi sudėsime Tauragnų seniūnijos žemėlapi.

Bus sukurtas filmukas „Gražiausios spalvos trys“, kuris pasakos, kaip Tauragnai švenčia Vasario 16-ąją.

Švęskime kartu!

Tauragnų krašto bendruomenė
Utenos Kultūros centro Tauragnų skyrius

Nastė Šulskuvienė

Lietuvos laisvės tema

Artėja Vasario 16-oji, visiems sąmoningiems lietuviams atmintina, garbinga data. Ant Lietuvos Laisvės aukuro yra sudėta daugybė gyvybių nuo pat pirmųjų mūsų Valstybės dienų. Tautos didžiavyriai kovėsi su kalavijuočiais, kryžiuočiais, švedais. Paskui 1831 m. ir 1863 m. sukilimai prieš rusų priespaudą. Kovotojai dėl lietuviško žodžio, slaptos mokyklos, knygnešiai. 1940 m. ir vėlesni lietuvių šviesuomenės trėmimai, karo ir pokario Lietuvos partizanų kova. Pusę amžiaus trukusi sovietinė okupacija. Kalantos susideginimas Kaune, S. Kudirkos šuolis į amerikiečių laivą. Bebaimiai kovotojai dėl žmogaus teisių ir laisvių sovietinėje Lietuvoje. Pagaliau mūsų Sausio 13-osios aukos. Pasieniečiai, išžudyti Medininkuose ir visi, gynę Parlamentą ir Televizijos bei Radijo stotis.

Truputis mano prisiminimų apie savo gyvenime sutiktus bebaimius kovotojus dėl laisvo žodžio, dėl savo įsitikinimų, dėl laisvos Lietuvos.

Ištekėjusi papuoliau į labai religingą ir patriotišką vyro giminę. Savo prigimtimi esu kovotoja prieš bet kokią neteisę ir labai smalsi, bet augau vieniemyje, šeimoje, kur apie praeitį buvo vengiama garsiai kalbėti. Tėvai buvo prisitaikę prie sovietinio gyvenimo, ramiai plaukė pasroviui. Ištekėjusi papuoliau į visiškai kitą aplinką. Dievas man leido sutikti daug taurių asmenybių. Leido per juos pamatyti tarybinę tikrovę, pažinti tikėjimą ir viltį.

Mano uošvių šeimos buvo smarkiai nukentėjusios nuo sovietų valdžios. Uošvio tėvai ir broliai buvo ištremti į Sibiro platybes. Uošvis Kaune dirbo Pieno centre, o anyta - laisvos Lietuvos Užsienio reikalų departamente stenografiste, gyveno Kaune. Okupavus Lietuvą rusams uošviai turėjo slapstytis. Anytos šeima buvo išblaškyta. Bijodami persekiojimų ir tremties anytos brolis ir dvi seserys su skausmu širdy paliko Lietuvą.

Kitas brolis, laisvos Lietuvos karo aviacijos kapitonas Ignas Vylis, buvo sovietų saugumo kankinamas Lukiškių kalėjimo požemiuose ir 1946 m. Tuskulėnų parke įmestas kartu su kovų draugų kūnais į vieną iš daugelio iškastų duobių. Pusę amžiaus jų kūnai pragulėjo ten pamiršti ir niekam nežinomi, mindomi vilniečių kojų. „Kniūpsti - parietę kojas, aukštiekninki - atmetę į šalis rankas. Sulaužytais kaulais, skylėtom kaukolėm. Pasprinę smėliu. Bet atmerkтом akim.“ (Iš J. Vyliūtės knygos „Kapitono Igno byla“, išleistos 2002 m.)

Dar vienas mano anytos brolis buvo kunigas ir aktyvus kovotojas dėl Lietuvos Nepriklausomybės. Man teko garbė jį pažinti ir bendrauti, netgi trupučiuką Jam pagelbėti.

Plati Jo šeimos istorija ir Jo gyvenimas yra aprašytas jau minėtos autorės kitoje 2006 m. Katalikų Akademijos išleistoje apybraižoje apie monsinjorą Vincentą Vėlavičių - „Brolis Vincentas“. 1976 m. mane sutuokė minėtas kunigas, vyro dėdė.

Negaliu nepaminėti kelių faktų iš Šviesaus Atminimo šio žmogaus gyvenimo, kurio dėka mano samprata apie gyvenimą sovietinės okupacijos metais pasikeitė. Pažinau realią sovietinę tikrovę.

V. Vėlavičius gimė 1914 m. vasario 15 d. Pavandenėje, Telšių rajone. Mokėsi Kražių gimnazijoje, po to – Telšių kunigų seminarijoje. Dirbo Gaurėje vikaru, Telšiuose vikaru ir kalėjimo

kapelionu, Laukžemyje klebonu, Vilkyškiuose ir Klykoliuose klebonu. 1948 m. gegužės 4 d. Kazlų Rūdoje saugumo suimtas ir nuteistas dešimčiai metų lagerio. Kalėjo Intoje kartu su Vyskupu P. Ramanausku, dirbo anglių šachtose giliai po žeme. Po pusantrų metų išsekus kūno jėgoms ir atsivėrus blauzdoje negyjančiai opai, buvo perkeltas į Abezės invalidų lagerį.

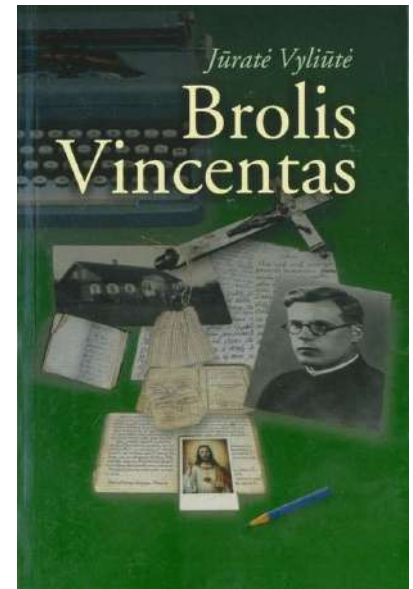
Kunigas Vincentas ir lageryje vykdė savo kunigo pareigas tarp lagerininkų. Buvo gerbiamas ir mylimas visų, net netikinčių. Tikras kunigas misionierius (iš J. Vyliūtės knygos). 1957 m. paleistas į laisvę 14 metų dirbo Lenkimuose klebonu, po to 13 metų Skaudvilėje klebonu. Nuo 1974 m. kunigas Vincentas buvo Tikinčiųjų teisėms ginti komiteto narys. Prisidėjo prie Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos leidimo ir platinimo. 1983 m. paskirtas į Telšių katedrą altaristu. 1989 m. Šventasis Tėvas, dabar jau Palaimintasis Jonas-Paulius II, Jam suteikė monsinjoro titulą. Mirė 1997 m. vasario 21 d. Telšiuose. Palaidotas Telšių bažnyčios šventoriuje. Lietuvos Respublikos Prezidento V. Adamkaus 1999 vasario 1d. dekretu apdovanotas (po mirties) Lietuvos Valstybės Ordinu už nuopelnus siekiant Lietuvos Nepriklausomybės, ginant žmogaus teises ir laisves okupuotoje Lietuvoje.

Kad būtų aiškesnė šio žmogaus asmenybė pacituosiu Vyskupą J. Borutą: „V. Vėlavičius pasižymėjo drąsumu ir bebaimiškumu, o kartu ir uolumu bei pasiaukojimu kunigo darbui. Mane kaip vyskupijos valdytoją, ne kartą ragino tvirtai laikytis ir veikti visiems sutartinai. Būdamas jau garbingo amžiaus ir įvairių ligų kamuojamas, jis lenktyniaudavo su jaunaisiais kunigais pastoraciniame darbe. Už visus buvo labiau mėgstamas, nuolat apgultas klausykloje. Lazdele pasiramsčiuojanti dažnai matydavom skubantį pas ligonį. Jo namelio durys visada būdavo atvertos ir broliams kuni-

gams, ir visiems kitiems. Betgi labiausiai žavėjo mane jo pakantumas, atlaidumas žmogui. Niekada neteko girdėti, kad kalbėtų ką nors neigiamo apie kitus. Nemėgdavo tokių kalbų nė klausytis... Dieve, duok daugiau tokių kunigų mano gimtajai Žemaitijai ir visai brangiai Tėvynei Lietuvai“.

O mano atmintyje Jis – Dievo pasiuntinys mano šeimos gyvenime. Nesigirsiu ir neminėsiu čia savo mažulyčių paslaugėlių, padarytų Jam prašant. Džiaugiuosi per jas pažinusi taurius žmones, susitikusi ir bendravusi su daugeliu Jo pažįstamų, bendražygių, priėmusi juos savo kukliuose namuose. Drąsiai galiu šį žmogų vadinti mano Guru, pakeitusiu mano mąstymą.

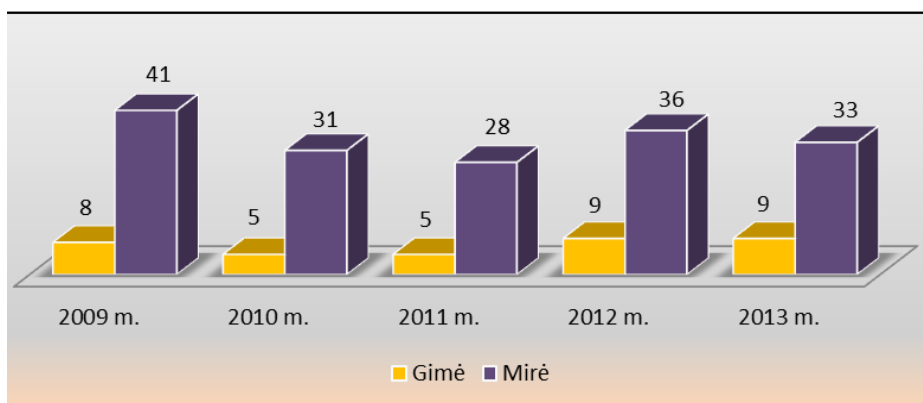
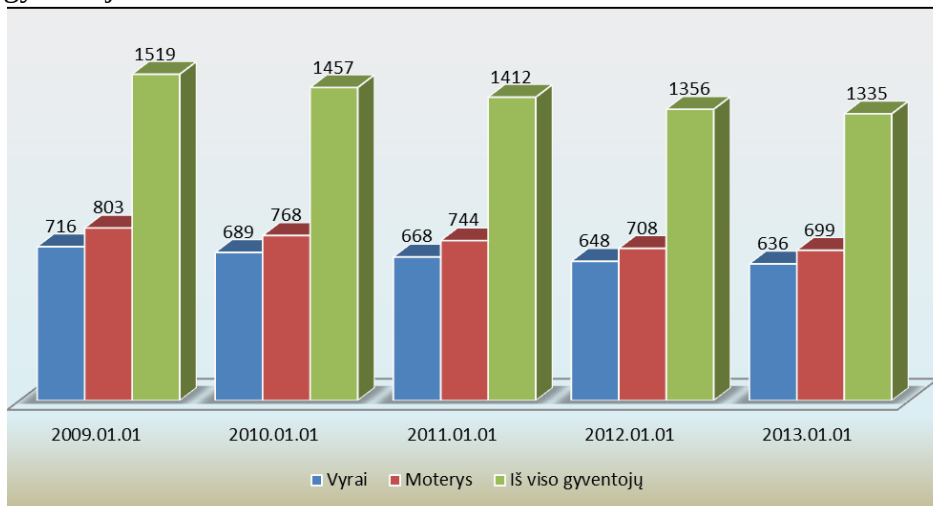
Amžina garbė visiems, paaugojusiems savo sveikatą, šeimas ir gyvybę dėl mūsų, mūsų vaikų, ir anūkų laisvės. Minėkim Juos ir gerbkim Jų atminimą.

2013 metų veiklos ataskaita

Statistika.

2013 m. gruodžio 31 d. seniūnijoje gyveno 1335 žmonės, iš jų 636 vyrai ir 699 moterys. 2012 metais gimė – 9, o mirė 33 seniūnijos gyventojai.

Socialinis darbas.

Tauragnų seniūnijoje registruotų gyventojų, 2013 m. gruodžio mėn. duomenimis, yra 1335. Iš jų vaikų iki 18 metų – 139. Vieniųjų pensijinio amžiaus asmenų – 55. Darbingo ir nedarbingo amžiaus asmenų, turinčių neįgalumą, – 87. Iš jų vaikų – 2, turinčių nuolatinę slaugą – 16 asmenų, turinčių nustatytą nuolatinės priežiūros poreikį – 10 asmenų.

Šiais metais lankytis pas gydytojus, paruošti dokumentus ir daly-

vauti Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyboje, išsiimti neįgalumo pažymėjimus padėta dviems asmenims. Pagalbinėmis judėjimo ar ortopedinėmis priemonėmis aprūpinti penki gyventojai. Į palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninę buvo paguldyti trys asmenys. Laikina socialinė globa suteikta trims seniūnijos gyventojams. Atstovauta penkiems senyvo amžiaus asmenims keičiant asmens tapatybės dokumentus.

2013 m. gruodžio mėn. buvo 91 asmuo, gaunantis socialinę pašalpą. Šis skaičius mažai kito per visus metus. Darbo biržoje registruotų bedarbių, gyvenančių Tauragnų seniūnijoje, metų pabaigoje buvo 118. Paramą maisto produktais iš intervencinių atsargų metų pradžioje gavo 141 asmuo, o iki metų pabaigos šis skaičius išaugo iki 183 asmenų. Produktai buvo dalinami penkis kartus per metus. Iš viso buvo išdalinta 3351,01 kg produktų. Velykinės gerumo akcijos „Kiškio lauktuvės“ metu maisto produktų parama pristatyta penkiems vienišiams asmenims.

Nemokamam mokinių maitinimui gauti priimta prašymų ir paruošta dokumentų – 21. Dėl kompensacijos už kietą kurą gavimo informuota ir konsultuota 20 gyventojų. Dokumentus šiai kompensacijai gauti padėta susitvarkyti penkiems asmenims. Į daiktų dovanojimo labdaros portalą www.pagalbadaiktais.lt užregistruotos penkios daiktų stokojančios šeimos, iš jų dvi šeimos gavo paramą daiktais. Tarpininkauta perduodant labdarą, skirstyta ir pristatyta labdara (drabužiai, avalynė), gauta iš aukojančių gyventojų. Vertinant atskirų šeimų (asmenų) buities ir gyvenimo sąlygas, teikiant savivaldybės administracijos socialinės paramos skyriui siūlymus dėl socialinės paramos skyrimo seniūnijoje gyvenančių įvairių grupių asmenims buvo surašytas 51 buities tyrimo aktas.

Seniūnijos teritorijoje 2013 metais buvo dešimt socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus. Jose auga 18 nepilnamečių vaikų. Trims vaikams iš dviejų socialinės rizikos šeimų skirta laikina globa. Nuolat sekama situacija seniūnijoje, renkama, kaupiama ir analizuojama informacija apie socialinės rizikos asmenis ir šeimas, fiksuojami pagalbos poreikiai, ieškoma problemų sprendimo būdų. Informuojama, tarpininkaujama, konsultuoja įsiskolinimų už komunalines paslaugas klausimais, padedama rengiant dokumentus kompensacijoms gauti, netektam darbingumo laipsniui nustatyti, keičiant asmens dokumentą ir kitais klausimais. Sudaromi ir atnaujinami sąrašai: vienišų asmenų, neįgalumą turinčių asmenų, daugiavaikių motinų, ikimokyklinio amžiaus vaikų, moksleivių ir kt. Palaikomas ryšys su Utenos Krašunos progimnazijos Tauragnų Eugenijos Šimkūnaitės skyriaus vaikų darželio auklėtojomis, pradinį klasių mokytoja, taip pat su kitas mokyklas lankančių vyresnio amžiaus moksleivių klasių auklėtojomis, socialinėmis pedagogėmis, Tauragnų ambulatorijos bendros praktikos gydytoju ir kitais ambulatorijos darbuotojais, seniūnijos įgaliotiniu, seniūnaičiais, bendruomenių pirmininkais, bendruomenės nariais. Bendradarbiaujama su Utenos Dienos centru. Nuolat platinama informacija, gaunama iš Valstybinės mokesčių inspekcijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo, Valstybinės ligonių kasos, policijos ir kt.

Projektai.

Igyvendinus projektą „Tinkamos poilsia vietės, aktyvaus poilsio ir laisvalaikio praleidimo formų sukūrimas Utenos rajono Tauragnų miestelyje“, kuriam paramos lėšos buvo skirtos pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 1 prioriteto „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ priemonę „Viešosios turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtra regionuose“, įrengta poilsia vietė prie

Tauragno ežero. Tauragno ežero pakrantėje beveik dviejų hektarų dydžio sklype išskylautojų patogumui įrengta automobilių stovėjimo aikštelė, trys pavėsinės, laužavietės, apšvietimo tinklinio aikštelė, pastatyti lauko baldai, persirengimo kabinos, šiukšliadėžės, sumontuoti lauko tualetai, šlaite įrengti laiptai su tarpinėmis aikštelėmis, naujai nutiestas akmenimis grįstas takas, du pontoniniai lieptai su apžvalgos aikštelėmis, prie trečio pontoninio liepto-prieplaukos bus galima švartuoti valtį. Rūpinantis besimaudančiųjų saugumu maudyklos vieta bus atitverta plūdurais. Projekto rengėjai pagalvojo ir apie vaikus – jiems smagu bus žaisti specialiai įrengtoje aikštelėje. Poilsia vietės teritoriją apšvies modernūs šviestuvai. Visa projekto vertė – 633 120 Lt, iš kurių 538 147 Lt yra Europos Sąjungos paramos lėšos.

Kampelis prie Tauragno

Tauragnų miestelyje pradėtas vykdyti projektas „Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra Utenos rajone“. Taip pat 2013 metais Tauragnų miestelyje pradėti vykdyti darbai įgyvendinant projektą „Viešosios infrastruktūros sutvarkymas Utenos rajono savivaldybės Tauragnų miestelyje“. Šie projektai bus užbaigti 2014 metais. Tauragnai turės išplėstą vandentiekio tinklą, naujai įrengtą nuotekų sistemą, atnaujintus šaligatvius. Bus išasfaltuotos kelios gatvės, sutvarkytas kultūros namų kiemas, kuris bus aptvertas nauja tvora. Čia bus įrengtas sporto aikštynas su specialia danga, persirengimo patalpomis, apšvietimu. Jame bus galima žaisti tinklinį, krepšinį, mažąjį futbolą, lauko tenisą. Kultūros namų fasadas bus naujai perdažytas, mediniai seni langai ir durys bus pakeisti plastikiniais.

Utenos rajono savivaldybė seniūnijos gamtos auginės tematikos projektui skyrė 1400,00 Lt. Už gautas lėšas, pridėjus iš rėmėjų gautus pinigus, vykdytas gamtos auginis projektas „Žemė – mūsų visų namai. Nykstančių paukščių ir šikšno-

sparnių rūšių populiacijos išsaugojimas bei gausinimas Tauragnų krašte“. Buvo pagaminti ir iškelti inkilai žalvarniams, kukučiams, lututėms, pelėdoms bei šikšnosparniams, Tauragnų kultūros centre pravesta edukacinė paskaita „Nykstančių paukščių ir šikšnosparnių rūšys bei jų išsaugojimas“, surengta Tauragnų krašto retųjų paukščių fotografijų paroda.

Rugsėjo mėn. Minčios girioje, prie sukilėlių kapinių, įvyko minėjimas, skirtas 150-osioms 1863-ųjų metų sukilimo metinėms paminėti. Pastatytas stogastulpis, seniūnijoje surengta fotografijų paroda, kuriose įamžintos 1863 m. sukilimo vietos Panevėžio, Kėdainių ir Utenos rajone. Ši paroda ir renginys – bendruomenės ir seniūnijos projektas „1863-ųjų metų sukilimui – 150 metų“, kurį dalinai finansavo Lietuvos kultūros rėmimo fondas.

2013 metais bendradarbiaujant su „Žolinčių akademijos“ prezidente Danute Kunčiene, buvo toliau plečiamas Eugenijos Šimkūnaitės vyšnių sodas, pasodinta dar daugiau vyšnaičių. Sodas yra Tauragnų miestelio ribose, Labės ežero pakrantėje. Utenos miškų urėdija skyrė žemės plotą, kuriame ir auga dr. E. Šimkūnaitės atminimui skirtas „Gesės vyšnių sodas“.

Kiti darbai.

Didelę dalį seniūnijos darbų atlieka pastoviai bei viešuosius darbus dirbantys žmonės.

Antrinių žaliavų surinkimo aikštelėse (penkios yra Tauragnų mstl., po vieną – Sėlės, Klykių, Sirvydžių, Maleckažemio kaimuose) nemokamai surenkamos stiklo ir plastmasės atliekos.

Prižiūrimas pušaitėmis ir eglaitėmis apsodintas buvęs Tauragnų sąvartynas (1 ha plotas), pasodinami ir prižiūrimi gėlynai miestelio centre, skveruose ir aikštėse, nuolat šienaujama veja.

Poilsui skirtuose sklypuose prie Klykių, Labės ir Tauragno ežerų pastoviai prižiūrimos poilsivietės. Čia nuolat šienaujama žolė, surenkamos šiukšlės, pagal būtinybę remontuojami čia pastatyti baldai ir kiti įrenginiai. Visą vasarą prižiūrimos paežerės žmonių lankomos vietos.

Kirsti krūmai ir šienautos seniūnijos kelių pakelės. Taip pat kirsti krūmai ir medžiai Tauragnų piliakalnio šlaituose, paruošiant iš jų medieną poilsiviečių statiniams ir malkoms, atveriant vaizdą į ežerą.

Prižiūrimas ir atliekamas vandentiekio tinklų einamasis remontas Tauragnų kapinėse. Pagal galimybę sutvarkytos visos senosios kapinės, prižiūrimos naudojamos kapinės. Visą laiką prižiūrimas turistų gausiai lankomas Taurapilio piliakalnis ir jo aplinka, šienaujama žolė, iškertamos medžių atžalos piliakalnio šlaituose. Tvarkomas Sėlės kaimo centras, iškertant krūmus ir nušienaujant žolę. Prižiūrima čia pastatyta rąstinė autobusų stotelė, skelbimų lenta.

Tauragnų seniūnas **Alvydas Danauskas**

Tęsiame pasakojimus apie mūsų kaimus

Bronė Juknevičienė

Ten, už Beržų tilto

Tokią šaltą ir vėjuotą dieną, kokia buvo vasario pirmas šeštadienis, norisi sėdėti jaukiuose namuose ir niekur neikišti nosies. Deja, skaitytojai laukia istorijų apie kaimus ir jų žmones, taigi teks lįsti į lauką, į žvarbų vėją. Gerai, kad kelias netolimas – į **Beržatilčio** viensėdį, kur gyvena **Veronika Juodvalkienė** (g. 1927 m.) ir vyriausias sūnus **Laimas** su žmona.

V. Juodvalkienė anūkų dovanotame krėsle

Nesigailėjau nė sekundės ir negalvojau apie jokią žvarbų vėją, atvažiavusi į gražius bei jaukius namus ir kelias valandas pabendrausi su jų šeimnininkais. Kilo vienintelė abejonė – ar aš sugebėsiu perduoti tai, ką jie papasakojo? Buvo galima sėdėti ir klausyti jų pasakojimo dar keletą valandų, galvoju, kad dar bent kartą reikėtų atvažiuoti ir parašyti straipsnio tęsinį, nes tokių gyvenimų su tokiomis ir linksmomis, ir gaudžiomis istorijomis nedaug rasi.

Pirmiausia mane pasitiko labradorė Bučė, labai norinti bendrauti, ir dar vienas rudai baltas garsiai lojantis šuniukas. Aš jiems, matyt, patikau, nes maloniai leido kalbėtis. Bučė dar vis bandė atkreipti dėmesį, bet šeimnininko

paliepta atsigulė ir greitai išgirdom garsų knarkimą. Štai taip nuo pokalbio apie augintinius perėjom prie **Veronikos Juodvalkienės** šeimos istorijos.

Veronika Juodvalkienė (mergautinė pavardė Grašytė) kilusi iš netoliese esančio Grašių kaimo. 1945 m. kareiviai, ieškodami partizanų, Petro Grašio (dabar gyvena Tauragnuose) brolių, sudegino tris sodybas. Sudegė P. Grašio, Mačerauskų sodybos ir Veronikos tėvų gyvenamasis namas. Ji su mama ir broliu (sesuo Konstancija Mačiulevičienė, jau ištekėjusi, gyveno Žiezdruose) glaudėsi pirtelėje, 16 m² patalpoje. Ten tilpo dvi lovos, kurias padarė Tauragnų Jurgelėnas, krosnis. Pirtyje pragyveno devynerius metus.

1988 m., prasidėjus Atgimimui, viename kaimo žmonių suėjime sudegintų sodybų vietoje buvo uždegti laužai, prisimenant tragiškus pokario įvykius. Atvažiavo Algirdas Grašys (Bračas), dalyvavo ir Tauragnų parapijos kunigas Bronius Šlapelis. Kol aktorius A. Grašys buvo sveikesnis, kaimynų susitikimai buvo dažnesni. Tarp kitko, Veronika pirmoji iš kaimo žmonių nulėkė pažiūrėti ką tik gimusio būsimo aktoriaus. Jai tuomet buvo septyneri. Aktorius A. Grašys ir jos brolis Antanas labai panašūs. Antanas Grašys gyveno Kaune ir labai dažnai gatvėje sulaukdavo sveikinimų „Sveikas, Bračai!“

Veronikos šeima buvo labai muzikali: ji pati grojo balalaika, brolis Antanas – būgnais, o sesuo Konstancija – armonika. Praūžus karui labai norėjosi grįžti į normalų gyvenimą, kaimuose jaunimo daug, šokti norisi, bet buvo pavojinga rengti pasilinksminimus. Šokiams reikėjo gauti partizanų leidimą. Be leidimo galėjo ir liūdnai baigtis, tokių istorijų girdėjosi kituose kaimuose. Grašių jaunimas užsidangstydamas langus ir rengdavo šokius. Šokėjams grodavo Veronika, nes balalaikos garsas taip toli nesklinda, tai ne armonikos.

Veronika Juodvalkienė balalaika pagroja ir dabar – per „Skype“ Belgijoje, Airijoje, Norvegijoje, Anglijoje gyvenantiems anūkams ir proanūkiams. Užsienyje gyvena 9 anūkai, 6 iš jų jau sukūrė šeimas. Anūkų iš viso turi 20, proanūkių – 16, tuoj sulauks dar dviejų. Giminėje yra ir serbė, ir belgė, ir anglas, kilimo iš Australijos. Kai suvažiuoja visi į giminės susitikimus, vos sutelpa trylikoje kambarių, kuriuos sūnus Laimas įrengė sodyboje. Ir mama, ir sūnus sako, kad pasaulis dabar kitoks, mažesnis, nes internetu galima nors ir kiekvieną dieną pasikalbėti su tolimuose kraštuose gyvenančiais šeimos nariais. Sesuo Palmira išvažiavo prieš 15 metų, tada dar tokių galimybių susisiekti nebuvo, o dabar jau kitaip. Todėl jiems nėra liūdna, kad ne visa šeima Lietuvoje.

Grįžtam į praeitį... Veronika baigė tik 3 pradžios mokyklos Gaideliuose skyrius. Jai buvo 12 metų, kai mirė tėvas. Mergaitę mirtis labai išgąsdino, ji susirgo

V. Juodvalkienės tėvai su dukrele Konstancija. Sėdi tėvo brolis (apie 1918 metus)

šonarių liga, skausmai buvo tokie, kad negalėjo net paeiti. Kai šokas praėjo, pasveiko, net neprisimena, kada tai buvo. Mama mirė maždaug 1947 m. Liko abu su broliu, reikėjo daug ir sunkiai dirbti. Broliui buvo per sunku, jis išvažiavo į miestą. Žemės buvo 18 ha, dirbamos gal apie 10. Žemė gerai išdirbta, net ir kalnas plikas, medžiai ir krūmai iškirsti malkoms. Atrodo, jį vadino Bečiakalniu (kodėl taip – neprisimena). Nuo kalno ir dabar labai gerai matyti toli už Tauragno, net Pilkieniai.

Su vyru Antanu Veronika susitiko „ant rubežiaus“ – Grašių ir Juodvalkių šeimų žemės ribojosi. Veronika atveda karvę, bernas arkliu atjoja, taip ir susidraugavo. Antanas visus kavalierius nuo Veronikos vejodavo, nešiodavosi peilį – tegu tik pabando lįsti! Prieš tai ji draugavo su Kriugiškiu, bet Juodvalkis „atmušė“ (čia taip Laimas besijuokdamas pasakojo). Veronika gi sako, kad pati buvusio kavalieriaus nebenorėjo, mat tas „prigavo“ vieną merginą.

Kaip šeima gyveno, persikėlusį į vyro namus? O kaip gyvensi, jei per aštuonerius metus – septyni vaikai? Laimas prisimena, kaip žiemą važiuodavo į mokyklą. Rogėse visi netelpa, tai vyresni prie jų prisiriša slides ir nučiuožia iki Grašių. Tada tėvas mažuosius nuveža iki Gaidelių, o paskui kitus į mokyklą Tauragnuose. Nuo tada be slidžių žiemos jau neįsivaizduodavo. (Čia mes šiek tiek nuklydom į šalį ir prisiminėm mokytojo Leono Marčiulionio vedamas kūno kultūros pamokas – žiemą be slidžių ir nesirodyk.

Bet ir persirengti spėdavom, ir pasportuoti, ir į kitą pamoką nevēluodavom). Laimui mokytojai L. Marčiulionis ir Bronius Slapšys buvo mokytojų vyrų etalonas.

Pragyventi buvo sunku, todėl šeima ieškojo įvairiausių išeikių. Viena jų – prekyba tuometiniame Leningrade. Juodvalkiai pjaudavo teliukus ir mėsa taip vadinamuose čemodanuose veždavo parduoti. Toks „verslas“ buvo griežtai draudžiamas, galima buvo užsidirbti ne vienerius metus kalėjimo. Teliukus sivilindavo miške, kanopas užkasdavo, kad niekas nepamatytų. Arkliu nuveždavo iki Saldutiškio, o tada traukiniais jau pasiekdavo Leningradą. Kaip nuvažiuodavo, sunku dabar įsivaizduoti, čemodanai sunkūs. Nuvažiavus stotyje atsiimant bagažą irgi tikrindavo, reikėdavo apsimesti, kad lagaminus vos ne ant piršto sukti gali. Baimės buvo daug, bet neįkliuvo, pasisekė. Veždavo parduoti ir vyšnių, sukrovę į „papirosines“ dėžes (vyresni gal dar tokias prisimena). Juodvalkių sodyboje buvo didelis vyšnynas, skinti uogų tėvas pasamdydavo Grašiukus, Julijų ir Vilių.

Kolūkyje darbadieniai buvo labai menkai apmokami. Vienų metų pabaigoje (gal buvo 1967–1968 m.) tėvas už visus darbadienius parsinešė 18 rublių ir pusmaišį grūdų. Atėjo tokia diena, kai ant stalo nebuvo ką padėti. Tada Veronika nuėjo į fermą prašyti, kad jiems leistų auginti teliukus. Zootechnikai ėmė girti, kad teliukai labai gražūs, kad jais labai rūpinsis, mylės. Gal po valandos teliukus jiems ir atvedė. Kiekvieną dieną atveždavo 2–3 bidonus pieno, miltų. Bet nuo riebaus pieno teliukai pradėjo viduriuoti. Labai gerai – gaus liesesnį. Pasirodo, liesesnis pienas teliukams tikrai tiko! O kur dėdavo grietinę? Jos likdavo nemažai. Ogi į skalbimo mašiną „Ryga“ ir mušdavo sviestą. Jį vaikai parduodavo turguje, mama stovėdavo netoliese, pati neprekiavo, kad kas nepažintų. Teliukams ėdalo irgi užekdavo, augo gerai. Veronika net medalį gavo už gerą darbą! Prie šeimos pajamų pridurdavo ir pajamas, gautas už turguje parduotas žemuoges. Taip ir vertėsi, gyveno pakankamai sočiai. Bet kiek reikėjo dirbti! Laimas prisimena, kad veršių buvo apie 200. Jiems kas antrą dieną reikėjo prišienauti žolės, sako, kad net dabar į dalgį negali žiūrėti. Kas mėnesį reikėdavo visus pasverti. O kiek gardų ir lovių reikėdavo padaryti! Rankos tindavo nuo plaktuko. O šienaudamas vieną kartą iš nuovargio buvo net nugriuvęs. Dirbo daug ir sunkiai, bet daugiau badauti neteko. Silpnesnį teliuką galėdavo ir pasipjauti. Gal ne visada ant stalo silpnutis papuldavo... Valgyti norisi, tai ir papjauna. Turėjo ir savo gyvulių, juos taip prižiūrėti reikia. Vaikai fermoje dirbdavo ir tėvams padėdavo ne tik atostogų metu, kaip mes galėtumėm įsivaizduoti. Vieni dirbdavo iš ryto, kiti po pamokų, pakeisdami vieni kitus. Vieną žiemą fermoje užšalo vanduo, tai 200 gyvulių vandens teko prinešti iš kūdros.

Ar valgėt kada sriubą iš karvelių? O Juodvalkiai valgė! Fermoje gyvendavo daug karvelių, juos visai nesunkiai pagaudavo, namuose nušutindavo plunksnas ir išvirdavo. Laimas sako, kad net dabar tokios sriubos norisi, labai skani būdavo.

Nė vienas Juodvalkių šeimoje nebijojo sunkaus darbo, o gimė gal su verslumo gyslele, nes išeitį surasdavo iš bet kokios, kad ir sunkiausios, padėties. Tėvas Antanas Juodvalkis, tik išvijus vokiečius iš Klaipėdos, važiuodavo ten pirkti arklių. Pirkdavo iškart tris ir per parą atjodavo iš Klaipėdos namo! Arkliams oda nuo nugaros lupdavo, o tėvui nieko. Arklius miškais varydavo į Švenčionėlius, kad niekas nepamatytų (įdomu, ar buvo kas nors, ko nedraustų sovietų valdžia?) ir parduodavo baltarusams. Jie už arklius didelius pinigus mokėjo.

Taip, kaip dabar lietuvaičiai važiuoja užsidirbti į Angliją ar Airiją, taip prieš 100 metų važiuojo į Rusiją. Veronikos Juodvalkienės mama, kilusi iš Stuglių (mergautinė pavardė Vaišnoraitė), į Peterburgą (sovietų pavadintą Leningradu) išvažiavo 14 metų. Ten jau gyveno teta, dirbo fabrike ir neblogai uždirbdavo. Tėvas, Antanas Grašys, taip pat uždarbiavo Peterburge. Ten abu susituokė, 1916 m. gimė duktė Konstancija. Susitaupe pinigų planavo grįžti į Lietuvą. Bet 1917 m. į valdžią atėjo bolševikai. Uždirbtų pinigų nebeliko. Kažkokiu būdu sugebėjo prasigyventi ir suirutės metais. Miestiečiai badavo, turtingieji dar turėjo aukso, o jo kaina krito. Veronikos tėvai sugebėjo kažką išmainyti į auksą ir jį parsivežti į Lietuvą. Į gimtinę grįžo gal 1919 m. Už tą parsivežtą auksą nusipirko žemės.

Jurgis Juodvalkis, Laimo senelis iš tėvo pusės, taip pat uždarbiavo Peterburge, eidavo ten pėsčias. Visam laikui grįžo į Lietuvą būdamas 55-rių, vedė 22 metų merginą ir dar susilaukė penkių vaikų! O jo vedybų istoriją tikrai verta papasakoti. Taigi grįžo jis į Lietuvą, įsikūrė, dabar reikia žmonos. Netoliese gyveno Žiezdrų Gabrys ir turėjo tris dukteris. Nuėjo žmogus pirštis ir rado šeimyną kuliant javus. Dulkės, tos mergos purvinos, baisios. Žmogus išsigando. Bet, kai jos nusiprausė, tada jau apstulbo, jas pamatęs: „Ką tu, ką tu!“ Ūkininkas jam atidavė vyriausią, nes tokia buvo tvarka, pasakęs, kad po darbų ji pati ateis. Taip ir buvo, mergina po trijų dienų, pasiėmusi ryšulėlį, atėjo į vyro namus.

Tokios tat istorijos...

Kodėl viensėdį vadina Beržatilčiu? Gal kad netoliese teka upelis, pavasarį jis patvinsta, sako, kad kažkur galėjęs būti tiltas iš beržų. Kas dabar žino...

Šioje šeimoje gerbiama praeitis ir rūpinamasi ateitimi. Vaikai ir anūkai žino šeimos istoriją, rengiami šeimos susitikimai – viename iš kambarių kabo net plakatas su dviejų būsimų susitikimų data. Dar stovi rankinės girmos. Prieš keletą metų Juodvalkiai kepė ir pardavinėjo duoną, dabar Laimas duoną kepa sau, parduotuvėje neperka. Staklės su pradėta austi staltiese, nuotrauka, kurioje įamžinta Veronika Juodvalkienė ir Prezidentė Dalia Grybauskaitė, ant sienos sukabinti apdovanojimai, o namų šeimininkė labai mėgsta pasisupti krėslė, kurį 80-dešimtmečio proga padovanojo anūkai...

Laimas Juodvalkis ir Bučė savo sodyboje

Gražina Grašienė

Naujienos iš muziejaus

Muziejaus parodų salėje nuo sausio 10 d. iki vasario 22 d. veikia Kuktiškių moterų klubo „Kuksa“ rankdarbių paroda „Vilna ir šildo, ir puošia“. Sausio 17 – osios popietę į muziejų rinkosi tauragniškės (labai smagu, kad jų susirinko tikrai gausus būrys) ir atvyko keturios moterys iš „Kuksos“ klubo. Pastarųjų tikslas – pristatyti parodą ir praktiškai pamokyti, ką galima daryti su vilna, vilnoniais siūlais. Klubo prezidentė (ne taip jau dažnai Tauragnuose lankosi prezidentė) Irena Juotkienė papasakojo, kaip kūrėsi klubas, kokia veikla užsiima, kaip sekasi projektinė veikla. Pasidžiaugė, kad moterys vakarais mielai renkasi klubo patalpose, velia, mezga, o vėliau savo darbus dovanoja, parduoda, šitaip papildydamos šeimos biudžetą. Darbas ir malonumui, ir naudai. Į susitikimą atėjusias tauragniškes labiausiai domino vėlimo technika, bet šiam užsiėmimui reikia šiokios tokios įrangos, kurios mes neturime, o ir kuktiškietės atsivežti negalėjo. Visas, norinčias mokytis velti ar tiesiog tik pabandyti, kaip tai daroma, klubo prezidentė pakvietė atvykti pas jas į Kuktiškes. Mielai priims, parodys, pamokys, supažindins su vėlimo technikos ypatumais. Po pristatymo norinčios mokėsi megzti spalvotus raštus. Nuoširdus ačiū „Kuksos“ klubo moterims Almai, Editai, Irenai ir Vladislavai už pasidalintas mintis, už kantrybę mokant mezgimo spalvotais

Moterys žavėjosi raštuotomis pirštinėmis

raštais subtilių.

O kitą penktadienį iš muziejaus edukacinės klasės sklido malonus vaško kvapas. Utenos kraštotyros muziejaus direktorė Lilija Jovarienė, atsivežusi ir kaitlentes, ir indus, ir šaukštus, ir vašką, mokė lieti formines žvakutes, vynioti žvakes naudojant vaškuoles. O didžiausio susidomėjimo sulaukė grabnyčių (perkūnyčių) liejimas. Kaip susikaupusios dirbo moterys! Pilstant vašką, tvyrojo tokia palaiminga tyla! Rodos, taip paprasta – ant lininio siūlo, įtrinto vašku, palengva pilamas karštas vaškas, žvakė formuojasi, vis storėja, apvalėja... Lyg ir nieko ypatingo, bet tas nenusakomas jausmas, kai pats savomis rankomis pasidarai tokį dirbinį... Gal žvakės ir nebuvo tokios gražios, kokias pagamina įgudę meistrai, bet, nors ir kreivokos, nors ir su „ataugėlėmis“, užtat pačių su meile nulietos. Visos medžiagos, su kuriomis buvo dirbama, natūralios, iš gamtos, nenaudoti jokie sintetiniai prie-

dai, gal todėl ir kvapas buvo toks svaiginamai malonus. Dėkui muziejaus direktorei, kad tokią žvarbią sausio dieną į Tauragnus atvežė dalelę vasaros, priminė mums senolių papročius ruošiantis Grabnyčioms.

Direktorė Lilija Jovarienė tauragniškės moko vynioti žvakes

Džiugu, kad į užsiėmimus ateina gausus būrys moterų, kad neužsidaro tik savo namuose, randa laiko ir noro pasidalinti geromis naujienomis, pasimokyti ar kitus pamokyti. Būtų labai šaunu, jei nesijaustume labai kuklios ir drąsiau rodytume, ką mokame. Tauragnuose tikrai yra nagingų moterų ir vyrų, kurių darbai verti platesnio žiūrovų rato. Juk ir kituose kraštuose ne šventieji puodus žiedžia. Drąsiai rodykim savus dirbinius, paraginkim tai daryti kaimynus ir pažįstamus. Tikiuosi, kad kovo mėnesį parodoje puikuosis tauragniškių darbai.

„Naujas žvilgsnis. 5 minutės su...“

Šįkart **Bronė Juknevičienė** kalbina „Moko“ teatro režisierę

Loretą Juškėnienę

Koks buvo mėgstamiausias vaikystės užsiėmimas? Manau, kad kiekvieno žmogaus vaikystėje būta visokių mėgstamų užsiėmimų ir nutikimų, kuriuos dabar prisimename su šypsena.

Kadangi augau užmiestyje, kur buvo savas kiemas, o vaikų kiekviename name po kelis, tai užsiėmimų turėjome į valias. Išbraidytos visos balos, išlakstytos pievos, kopta į medžius ir net vandens bokštą. Savo gamybos polietileningais sparnais (nuo pastato stogo) mėginta pakilti į dangų, tačiau nesėkmingai... Visko neišpasakosi.

Prietas, kuriuo tiki? Nesu prietaringa, tačiau ir man nutinka įvairių dalykų, kurie kartas nuo karto kartojasi maždaug vienodu laiku. Tas laikas – metų pabaiga. Prieš pat naujuosius būtinai išlenda kokia kiaulystė. Todėl nori nenori tampa prietaringas.

Įprotis, kurio norėtum atsisakyti? Tai nutinka po renginių ar kokių švenčių, susitikimų. Pradedu save graužti, analizuoti ir kritikuoti, ką ne taip padariau ar pasakiau. Žinau, kad įprotis labai prastas, bet visiškai su juo susidoroti nepavyksta. Ateis laikas, kai neliks dėl ko graužtis, kaip bus tada?

Kas Tave pastaruoju metu labiausiai stebina? Pastaruoju metu nesistebiu niekuo. Yra dalykų, kurie priverčia stabtelėti, sunerimti. Kai esi beveik pusiaukelėje, supranti, kad nėra ko stebėtis.

Praeitį jau buvo, dabartis yra, o rytojais nežinom... Ir gerai.

Jaukiausia vieta namuose?

Man jaukiausia vieta namuose – virtuvė. Čia šilta, geriame kavą, aptariame dienos įvykius, žiūrime TV.

Žvejoju Tauragno ežere. 1984 m.

KVIEČIAME

Vasario 15 dieną 20 val.

Kultūros namuose vyks teminis vakaras „Viskas yra meilė ir iš meilės“. Galėsite dalyvauti viktorinoje ir laimėti prizų, o taip pat smagiai pasišokti.

Vasario 28 dieną 13 val.

Kultūros namuose – Edukacinis užsiėmimas – Užgavėnių kaukių gamyba. Kviečiame ateiti pasidaryti kaukę, su kuria galėsite pasipuošti per Užgavėnes.

Kovo 4 dieną 14 val.

aikštelėje, prie seniūnijos, šurmuliuos Užgavėnių personažai, gros kapela, garuos blynai ir bus visokių linksmybių. Ateikite su kaukėmis!

Mokyklos sporto salėje **kiekvieną pirmadienį, trečiadienį ir ketvirtadienį 18 val.** vyksta aerobikos užsiėmimai. Įėjimas į salę nuo stadiono pusės. Tel. pasiteiravimui 8 615 30338 (Janė Šinkūnienė).

AKTUALU

Kviečiame ir šiais metais paremti bendruomenę (Tauragnų krašto bendruomenė, A. Musteikio g. 28A, Kodas – 184291947) pervedant **2 procentus pajamų mokesčio sumos**. Tam reikia užpildyti prašymo FR0512 formą (02 versija) ir ją pateikti iki gegužės 2 dienos. Jeigu pernai metais užpildėte prašymą pervesti paramą iki 2016 metų, šiais metais prašymo pildyti nebereikia.

Pervesti galima elektroniniu būdu, užpildžius prašymo formą mokesčių inspekcijoje, taip pat prašymo formą galima užpildyti Kultūros namuose.

Taip pat bendruomenės nariai jau **kviečiami sumokėti nario mokestį** už 2013 metus. Jei atsiras naujų žmonių, norinčių būti bendruomenės nariais, užtenka kreiptis į Valdą Žebelienę arba Danguolę Grabauskienę, sumokėti nario mokestį ir būsite įtraukti į sąrašą.

Informuojame, kad šiais metais **planuojamos dvi ekskursijos**: gegužės 24 d. į Vilnių (Valdovų rūmai, Pinigų muziejus ir kt., vakare – spektaklis) ir rugpjūčio 8-10 d. prie jūros (nakvynė Giruliuose, nameliuose, o norintys dar lankytume Medžioklės trofėjų muziejų, Dinozaurų parką, karinius įtvirtinimus Mamel-Nord, galbūt „Švyturio alų“ ir pan.). Lankytini objektai dar planuojami, galite siūlyti ir Jūs, ką norėtumėte pamatyti, o autobusai ir nakvynė užsakyti. Išsamesnė informacija bus vėliau.

Padėka

Tauragnų gaisrininkai dėkoja **Danutei Valkauskienei** už padovanotą laikraščio „Utenos diena“ prenumeratą. Taip pat primena Tauragnų gaisrinės tel. – 8 657 11515

Nauja tvarka pašalpų gavėjus skatins dirbti

(informacija iš interneto www.utenal.lt)

Pagal naują tvarkos aprašą socialinė pašalpa paprastai skiriama trims mėnesiams. Pasibaigus paskirtos socialinės pašalpos teikimo laikotarpiui, nepasiturintys gyventojai turi teisę kreiptis dėl tolesnio jos skyrimo. Nauja yra tai, kad skiriant pašalpą nepasiturintiems gyventojams bus pasitelkiami geriau juos pažįstantys bendruomeninių organizacijų, religinių bendruomenių ar bendrijų atstovai, gyvenamosios vietovės nariai, seniūnaičiai, – taip tikimasi išvengti piktnaudžiavimo atvejų. Sprendimą dėl pašalpos skyrimo priims savivaldybės administracijos Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos skyriaus vedėjas, atsižvelgęs į **kiekvienoje seniūnijoje sudarytos socialinės paramos teikimo komisijos** pasiūlymus.

Tikimasi, kad nauja tvarka paskatins nedirbančius darbingus asmenis aktyviau ieškoti darbo – joje numatyta įsidarbinusiems ilgalaikiams bedarbiams iki pusės metų dar skirti pašalpą, kurios dydis lygus 50 proc. socialinės

pašalpos, mokėtos per praėjusius metus iki įsidarbinimo. Tačiau nedirbantiems darbingo amžiaus asmenims, vadovaujantis šia tvarka, pašalpos dydis palaipsniui bus mažinamas: jei socialinė pašalpa mokama nuo vienerių iki dvejų metų, jos dydis bus sumažintas 20 proc., nesugebėjusiems įsidarbinti per trejus metus – 30 proc.

Socialinės pašalpos skyrimas gali būti sustabdytas ar visai nutrauktas, jei bus gauta informacija, kad asmuo gauna nelegalias pajamas, pateikė ne visus ar neteisingus duomenis, jei pašalpos teikimo laikotarpiu nustatomas faktas, kad asmuo neatitinka sąlygų, kurioms esant jis turėjo teisę į socialinę pašalpą. Pašalpos mokėjimas gali būti sustabdytas, jei nedirbantis asmuo savo namuose buities ir gyvenimo sąlygų tikrinimo metu nebus rastas du kartus.

Naujoje tvarkoje taip pat numatyta, kad tris mėnesius ir ilgiau socialinę paramą gaunantys darbingi nedirbantys rajono gyventojai pasitelkiami visuomenei naudingai veiklai – jos trukmė vienam gyvenančiam asmeniui negali viršyti 35 val. per mėnesį, o bendrai gyvenantiems – 40 val. per mėnesį. Atsisakiusiems dalyvauti tokioje veikloje nei socialinės pašalpos, nei kompensacijos neskiriamos. 2013 metais visuomenei naudingoje veikloje dalyvavo 1 321 rajono gyventojas, 89 atsisakiusieji socialinės pašalpos negavo.

A+ Seniūnijoje sausio mėn. mirė
IGNAS ŠUMINAS, 93 metų,
Šuminų kaimas;
JUOZAS BAINORAS, 88 metų,
Šeimatis kaimas;
EDVINAS RĖKUS, 31 metų,
Vilkablauzdės kaimas.

Užjaučiame artimuosius

Nuotraukos Kęstučio Danausko, Gražinos Grašienės, Bronės Juknevičienės, taip pat iš asmeninių archyvų;

Redagavo ir maketavo

Danguolė Grabauskienė

Mums galite rašyti adresu

dangsidabr@gmail.com

Spausdino Utenos spaustuvė